

הרב ר"א קאליר נענה לו, קיבל פיוסיו ומחל על כבודו ועשה כדברי הנוב"י שהרבה להיטיב עם הרב הנ"ל.

בשנת תקמ"א היא שנה חשובה בחייו שני מאורעות נכבדים קרו אז, זכה לראות את ספרו אור חדש על פסחים בתוצאה שניה, זכות כיו לא זכו מחברים בימיו, הלא רק חמש שנים עברו מיום שהופיע האו"ח על פסחים, וכולם נחטפו ממש מידו... זכות היא. עוד קרה בשנה ההיא שבני ישראל בקעלין פנו אליו וכדבריו בהקדמתו לחות יאיר... „ובעודני עוסק בפרשת דרכים, רבנן לילך ולעקור סיכים, אל אחת מהערים הנסמכים, מן השמים נתגלגל הדבר כי נכבדות בי מדובר ויד שלוחה אלי הדיבור מק"ק קעלין וגליל קוירשים אשר לה יד ושם בתורה וביראה כערוגת הבושם והעמידו דבריהם בזריות נמרץ ובהסכמות רוזני נגידי ארץ".

רעכניץ מאנה להתנחם".

פרק שלישי

המעמד הדתי והמוסרי של ישראל במערב אירופא
בכלל ובימי הג"ר אלעזר קאליר בפרט.

מיום שהתחלתי להבין דרשות הרבנים והדרשנים, המגידים והמוכחים, בין בעירי ובין בשאר עירות, ששם למדתי תורה, אם כי לכל אחד ואחד היו מעלות ותכונות מיוחדות כשדרשו, אבל בדבר אחד התאחדו כולם — וזאת שמעתי מכולם — „להתאונן", כולם התאוננו על הדור שאנו חיים בו שאנו „יתמי דיתמי".

אדמו"ר הג"ר משה גרינוואלד רב דחוסט, שהיתה עיר ואם בישראל, ואין אף אחד העיו לחלל שבת אפילו בצנעא, ואין אף אחד אכל טריפות, וכמעט כל בני ישראל התפללו בבוקר בבוקר במנין, עם כל זאת כשדרש רבנים שמעתי ממנו שהדור הזה — שאנו חיים בו — דור יתום הוא.

אדמו"ר הג"ר יעקב גרינוואלד דרשן ומוכיח בסיגט, עיר שלא היתה דוגמתה בכל ארץ אוגנאריה גם הוא התאונן בכל החמשים שנה שדרש מדי שבת בשבתו לפני מאות אנשים שאנו יתמי דיתמי³⁶.

36) בשבועון „בן חנניה" ח' דף 131 יספר כי בשנת תק"ן ז"א אחר תשע שנה שעזבה, ביקר את העיר רעכניץ לראות את ידידו ונתקבל בכבוד מלכים.

1) הג"ר אלעזר דייטש רבה של עיר באנהארד — עיר ואם בישראל, לומדי תורה ובעלי מדות — בהסכמתו על ספרי „פאר חכמי מדינתנו" (סיגט תר"ע) כתב שם אלה הדברים „רגיל אני לפרש מה שאומרים בסליחות „אשמנו מכל עם בושנו מכל דור", הכונה כי גם מלפנים זאת בישראל, אם רצו להעריך ערכם נגד הדורות אשר היו מלפניהם, היו יכולים להכיר פחיתותם ומדריגתם, כמה נסוגו אחור, ומכל מקום נגד הדור אשר

לא אכחד, שאנכי בעצמי, דוקא הדרשות הללו גרמו שגמרתי בדעתי לבקר בתי קברות ישראל ולחונן עפרם את אלו שמתו, הלא המה לא היו יחמי דיתמי, וביראת הכבוד העתקתי מצבותיהם, כי חשבתי שאלה שמתו לפני דורות היו צדיקים גמורים.

אולם אחרי כן כשזכיתי ללמוד וללמד, ולקראות בספרי דרוש של ימי הבינים ואחריהם, פגשתי במתאוננים כשלנו גם לפני חמש מאות שנים, ובספריהם אשר כתבו, פה ושם הזכירו גם בדרשותיהם שדרשו והוכיחו את בני עדתם⁽¹⁾ ולא עצרו מלהגיד את פשעם אשר ראו בהם.

היה עוד בימיהם, לא היה ניכר כל כך הפרש גדול ומרחק רב, אמנם עכשיו כלימה תכסה פנינו, כי אפילו נגד הדורות אשר זכינו עוד להכירם, והיו חיים אתנו ניכר בנו כי ירדנו כמה מעלות אחורנית, וזה שאומרים „בושנו מכל דור“, לא רק מהדורות אשר כבר היו לפנינו, רק אפילו נגד הדורות אשר היו עמנו ג"כ ירדנו סלעים. גם החתם סופר התאונן בשו"ת ח"ס אבן העזר ב' סימן י"א בכתבו „אם בשנת תקנ"ח כן (ראה להלן הערה 2) מה נאמר בשנת תקצ"ט אשר בעוה"ר ירדה הדת אלפים עלות אתורנית“.

(2) הרבה יש ללמוד מהדרשות שדרשו גדולי הדור ממעמד המוסרי של ישראל בימיהם. בהדרשות של הגאון רבינו יונתן אייבשיץ ב„עירות דבש“, תמצא תמונה נათנה ממעמדם של בני ישראל במין, אלטונג והאמבורג, אולם הוא מקדים שם „אוי לי בירו הזה מה שאני רואה שנתמעטה התורה, ותופשי התורה הם מעוטי דמעוטא לא יעזו ולא יבינו ישרות התורה“. וכן תמצא כדברים הללו בספר דרוש לציון להג"ר יחזקאל לאנדא ג"כ מתאונן על פראג בשנת תק"כ בערך, והגאון רבי משולם טיסמיניץ מוהא בשו"ת ח"ס אבן העזר ב'—י"א „זה ה" בדורות הראשונים שהיו השלוחים בחזקת צדיקים אבל בזמננו אלו בעוה"ר אין חזקת שלוחים כשרים“. ואלה הדברים אשר דוש לפני מאה וחמישים שנה המגיד המפורסם מריץ בעיר אראד, שעל פי מקרה נתעמב שם ונחכב לדרוש (ולפי „אפריון“ תרפ"ח דף 162, קרה זאת עם הג"ר דוד דייטש בעיר עירחדש) וכה פתח דבריו „אתם יהודים דאראד, יהודים כשרים אתם, יהודים תמימים, צדיקים וחסידיים אתם... בני הקהלה עמדו תמהים, הלא כדברים האלה י"א שמעו מפי רב גדול וצדיק, וכשראה כי כולם שומעים דבריו באהבה ובצחוק על פניהם, אז הוסיף לאמר התדעו מי הוא שיאמר זאת עליכם? השטן! היצר הרע! המלאך המשתחית! ומדוע? שמעו ואדברה. במשך השנה, בני ישראל נכשלים ונתפלים ברשת של עונות, חוטאים מדעת או שלא מדעת, היצר הרע, זה הקטגור אשר הוא מחכה להם, מקבץ בוריות את כל הפשעים ונותנם אחד אל אחד בצרורות, מחסן גדול יש לו, שם אצורים הצרורות שהולכים ומתרבים יום יום מראשית השנה עד אחרית השנה, עוד מעט — אומר השטן בלבו — ויבא יום הדין האיום ויציג את כל הסדרה לפני כסא כבודו... והנה חודש אלול על הפתחים קול השופר נשמע בארץ, בני ישראל משכימים לבית המדרש מתמלאים חרטה ושבים בתשובה, גונבים הצרורות של פשעיהם ממחסנו של הקטגור, והנה יום הדין, הקטיגור צועד בגאון ובכבחה אל מלאכתו פותח אצרו והנה בעתה, גנבים באו במחתרת פשוט על הסחורה ושדדו הכל, אכן הוא מוצא גם מעט נחמה ברגע המר הזה, בפנה אחת הוא ארוא צרורות, מתפלא וגנש אליהם והוא קורא בשמחה, אמנם יהודי אראד עם רבם הרב חרין ישרים הם ורמימים לא עשו כמעשה אחיהם הגנבים הם לא גנבו צרורותיהם, השאירו אצלי הסחורה צדיקים הם“. רק רב אחד דרש לפני כל נדרי בשנת תק"פ (תורת יחזקאל, פאקש תרנ"ט) בשבח עירו, הה"ג יחזקאל רבה של אונגדורף, ואלה דבריו „אמת כי כל רב מתויב בשעה הזאת לדרוש דברים כבושים ולעזור את עדת ה' לתשובה ולהתחרט על החטאים, אבל

ואפילו בימים ההם שבני ישראל ישבו בגיטו חשכה עם טלאים צהובים על בגדיהם בימי הביניים ובתחלת ימי התקופה החדשה, ורובם מצאו שעשועים לנפשם בקרב משפחתם וראו שם אור גדול מכבוד ה' אשר הופיע עליהם, כי חלקם בחיים היו התורה והתפלה, העדה והמשפחה, עם כל זאת היו בכל עת, יהודים שלא שמעו לקול הורים ומורים, גם זלזלו בתורה ובמצות, ורבים מאסו במוסר שדי ושכחו את מחצבתם.

בני ישראל באשכנז שהיו כמה מאות שנים למופת לכל אחיהם שבגולה, משנת ק"ט, הלכו הלך ודל, ואם כי גם אחרי ההריגות והטביחות האיומות, שבו יהודי אשכנז לתחיה, אבל לא היו החיים האלה חיים טובים, רק תחיית הגוף אבל לא תחיית הנפש, כבוד נפשם וכח רוחם חלפו, הקהלות הגדולות שהיו למופת לאחיהם שבגולה לא צמחו עוד ספיחים, וכמעט שאין חשובות כלל לעומת גדלן ותפארתן בדורות שלפניהן.

אמת כי כמו אחדים גדולי הרוח (ונסו להחזיר עטרה ליושנה, להשיב עטרת התורה על ראשי הקהלות הישנות, בזבזו כל כחותיהם לכונן ישיבות, ואם כי אחדים עשו להם שם עולם, אבל לא יכלו להשיב התורה על כנה כבראשונה, להיות ראש המדברים, או על כל פנים מראשי המדברים לעם ישראל, ואדרבה, לא עברו שנים רבות ופולין כבשה לה מקום היותר נכבד בחינה, ורבני אשכנז היו כפופים ונשמעים להרבנים בפולין). גם הספיקה פולין מקרבה רבנים לרוב ערי אשכנז (וכשפרצו דברי ריבות וסכסוכים בין יחידים, או בין קהלה לקהלה באשכנז, פנו גדולי אשכנז לרבני פולין והכל אשר הורו לעשות, קיימו וקבלו עליהם בני הקהלות, כי הכירום לאבות התורה ועמודי הוראה, ראה שרית הרמ"א, שארית יוסף והמהרש"ל ועוד. גם הישיבות לתורת התלמוד אשר בפולין היו להמהוללות בכל

אנכי נאלמתי דומיה אין בפי מלה, כי לא אדע במה אוכיח אתכם, כולכם אהובים, כולכם יראי ה' ועוסקים במצות ובמעשים טובים, אין בית בעירנו אשר לא נשמע בו בימי הסתיו קול תורה, לכן במקום תוכחה, קבלו ממני ברכה, ה' ישמע ברחמים את עתרותיכם וימלא משאלותיכם ויברך אתכם ואת זרעכם בחתימה טובה".

(3) בשנה ההיא היו הריגות איומות באשכנז, שאו פרץ הגנף השחור בארץ והכחיד בחרות אפו רבוא רבבות אנשים וקמו בני בליעל בעלילת סקר כי היהודים השליכו סם המות בבארות ונחלי המים וגם סורו לרוח אבק ארסים שונים לעפש את האויר, למען השמד את כל הנמצאים בארצות אירופה, והגרמנים ששו למצוא תואנה לכלות כל חמתם ונקמתם בעם ישראל ובה נהרסו קהלות גדולות עד היסוד ובפרט שלש הקהלות היותר גדולות בגליל רייגוס, שפיארא, חירמיזא ומגנצא.

(4) הגאונים ר' יעקב במריה משה הלוי (מהרי"ל), ר' יעקב חייל (שו"ת מהרי" חייל), ר' ישראל המכונה איסרלין (תרומת הדשן), ואחריהם הגאונים ר' ישראל מברונא (שו"ת מהרי" ברונא) ר' משה מינץ ב"ר יצחק (שו"ת מהר"ם מינץ), ור' יעקב ברוך ב"ר יהודה ליב לאנא אשכנזי (האגור) ועוד, שלא השאירו אחריהם שום סמר, ראה בהקדמת לקט יושר ח"ב.

(5) ראה שרית הרמ"א והמהרש"ל ועוד.

(6) ואפילו הקהלות היותר גדולות וחשובות קבלו רבניהם מפולין, כמו פראנקפורט, ניקולשבורג והמדינה, אלטונא והאמבורג ועוד.